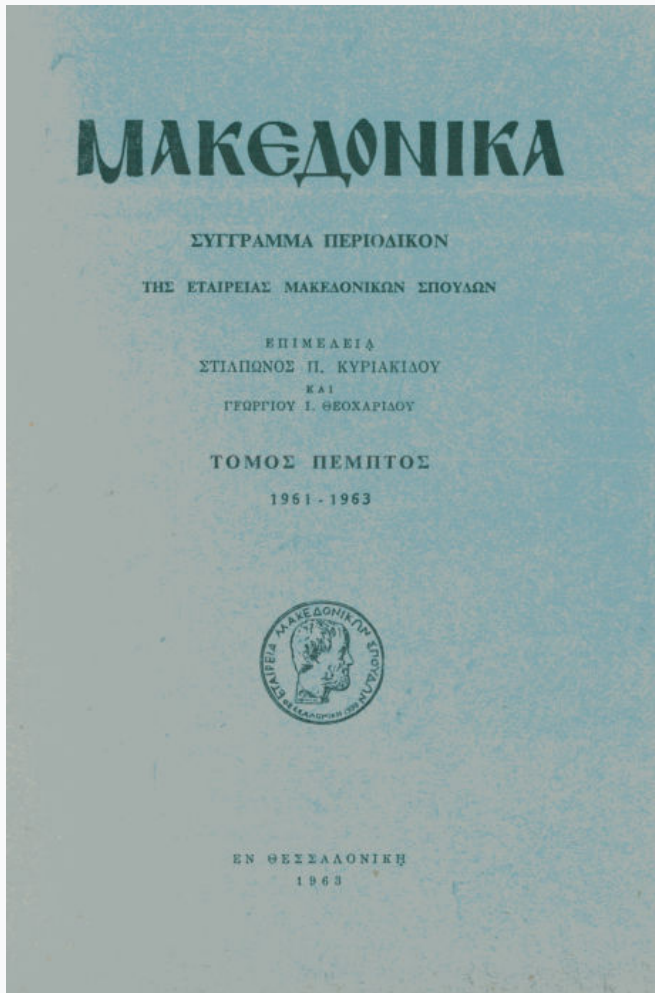

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Fanoula Papazoglou: a) Héraclée des Lyncestes la lumière des textes littéraires et épigraphiques I

Δ. Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.824](https://doi.org/10.12681/makedonika.824)

Copyright © 2014, Δ. Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1963). Fanoula Papazoglou: a) Héraclée des Lyncestes la lumière des textes littéraires et épigraphiques I. *Μακεδονικά*, 5(1), 508–514. <https://doi.org/10.12681/makedonika.824>

συμπεράσματα και προβαίνει εις σχετικὰς ὑποδείξεις διὰ τὴν μελλοντικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λιμένος.

Ἡ μελέτη ἐν τῷ συνόλῳ της εἶναι ἀξιόλογον ἔργον. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τὸ ἱστορικόν, ὃ σ. δὲν εἶχε βεβαίως τὴν πρόθεσιν νὰ προβῇ εἰς ἔρευναν καὶ νὰ παρουσιάσῃ νέα πράγματα, ἀλλὰ διεξήλθε τὴν εἰς αὐτὸν γνωστὴν βιβλιογραφίαν, βιάζομενος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ δεύτερον μέρος, ὅπερ εἶναι περισσότερον τῆς ειδικότητός του. Γνωρίζει ὁμως, ὡς ἐλέχθη, ἐπαρκῶς τὰ πράγματα καὶ ἔχει μέθοδον ἐργασίας ἐπιστημονικὴν. Αἱ ὀλίγα παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο ἐπὶ τυχὸν παραλείψεων ἢ σφαλμάτων, οὐδὲν μείωνουν τὴν ἀξίαν τῆς μελέτης, ὡς μονογραφίας ειδικῆς, συγκεντρούσης ἐπὶ τοῦ θέματός της τὰς κυριωτέρας γνώσεις μας. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος, συντεταγμένον ὑπὸ εἰδικοῦ ἀνθρώπου, αἱ συγκεντρωθεῖσαι καὶ κατὰ τρόπον εὐάρεστον εἰς ζωνρὰν ἀφήγησιν συντεθεῖσαι πληροφορίαι περὶ τῆς παλαιότερας καταστάσεως, τῶν ἐξελίξεων, τῶν καταστροφῶν, τῶν ἀναδιοργανώσεων καὶ τῶν μελλοντικῶν σχεδίων ἀναπτύξεως τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν καὶ εἰς τὸν μὴ ειδικῶς διὰ τὸ θέμα ἐνδιαφερόμενον ὄχι μόνον γλαφυρὰν εἰκόνα τοῦ βίου τοῦ ζωτικοῦ αὐτοῦ χώρου τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀπηχοῦσαν ἀναποφεύκτως τὰς περιπετείας τοῦ Ἑθνους κατὰ τὴν νεωτέραν αὐτοῦ ἱστορίαν καὶ ἐνσταλάζουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου τὴν ἐκ τοῦ παρελθόντος μελαγχολίαν καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος παρηγορίαν.

Ὁ σ. ἐπέτυχε διὰ τοῦ πολλοῦ μόχθου του, διὰ τῆς καλῆς μεθόδου ἐργασίας του καὶ διὰ τοῦ ἀναπαιτικοῦ του ἔθους, μέσῳ ἐνὸς ειδικοῦ καὶ φαινομενικῶς περιορισμένου ἐνδιαφέροντος θέματος, τὴν ἀναπόλησιν ἐθνικῆς ἱστορίας, ἀρρήκτως συνδεδεμένης μὲ τὰς περιπετείας τοῦ Λιμένος, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ χαρακτηριστικόν τοῦ ἱστορικοῦ πνεύματος.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΑΔΗΣ

F a n o u l a P a p a z o g l o u : a) Héraclée des Lyncestes à la lumière des textes littéraires et épigraphiques I, Bitola 1961 (Musée nationale de Bitola), σ. 7-33 καὶ πίν. 1-19. b) Septimia Aurelia Heraclea ἐν BCH 85 (1961), σ. 162-175. c) Héraclée et Pelagonie (σερβιστὶ) ἐν Ζ'ίνα Antika 4 (1954), σ. 303-345. Βλ. REG 69 (1956) 137, ἀρ. 149.

Ἡ F. P. ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀσχολεῖται μὲ τὴν μελέτην τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας τῶν πόλεων τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας καὶ ἔχει δημοσιεύσει κατὰ καιροὺς ἀρκετὰς πραγματείας καὶ μικρομελέτας εἰς διάφορα ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ αὐτοτελῶς. Ἡ σημαντικότερα καὶ πλέον ἐμπειριστατωμένη μελέτη, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχουν περιληφθῆ τὰ πορίσματα τῶν πολυετῶν ἐρευνῶν της, εἶναι ἐκτενὲς ἔργον, δημοσιευθὲν πρὸ πενταετίας εἰς

τὴν σερβικὴν (μετάφρασις εἰς τὴν ἑλληνικὴν, γενομένη τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, δὲν ἔχει δημοσιευθῆ εἰσέτι), περὶ τῶν μακεδονικῶν πόλεων κατὰ τὴν ὤμαικὴν ἐποχὴν (Les cités macédoniennes). Εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν ἀνάγονται καὶ αἱ τρεῖς, ὡς ἄνω, πραγματεῖαι, αἵτινες περιστρέφονται περὶ τὸ αὐτὸ θέμα, τὴν ἱστορίαν δηλονότι τῆς λυγκησιτικῆς πόλεως Ἡρακλείας. Τούτων αἱ δύο πρῶται ἔχουν γραφῇ εἰς τὴν γαλλικὴν, ἡ τρίτη εἰς τὴν σερβικὴν. Τῆς τελευταίας, δυστυχῶς, τὸ περιεχόμενον μοῦ εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τῆς συνημμένης εἰς τὸ τέλος τῆς πραγματείας γαλλικῆς περιλήψεως.

α) Εἰς τὴν πρώτην ἢ συγγραφεὺς ἐν ἀρχῇ κάμνει σύντομον γεωγραφικὴν ἐπισκόπῃσιν τῆς Λυγκηστιδος, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα πόλις ἦτο ἡ Ἡράκλεια, καὶ ἐξαιρεῖ τὴν στρατηγικὴν καὶ ἐμπορικὴν σημασίαν τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀκολούθως μὲ βάσιν τὸ ὑπάρχον σήμερον φιλολογικὸν καὶ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν διαγράφει τὴν ἐξέλιξιν τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τοῦ βου μ.Χ. αἰῶνος. Στηριζομένη εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου «Ἡράκλεια» καὶ εἰς ἕν χωρίον τοῦ ἀ' Φιλίππου τοῦ Δημοσθένους (§ 48) παραδέχεται καὶ αὐτὴ (βλ. Beloch III², 1, 528, ὑποσημ. 2) ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β' ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του καὶ δὴ μετὰ τοὺς νικηφόρους ἀγῶνάς του ἐναντίον τῶν Ἰλλυριῶν. Ἐκ τριῶν ἄλλων πηγῶν, τοῦ Στράβωνος (VII, 323), ὅστις τὴν πληροφορίαν ἀντλεῖ ἐκ τοῦ Πολυβίου, τοῦ Καίσαρος (De bell. civ. 79,3) καὶ μᾶς ἐπιγραφῆς τῆς Διονυσιοπόλεως (Ditt. Syll. I², 342,11.34/5), ἡ ὁποία ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν συγκρούσεων τοῦ Καίσαρος καὶ Πομπηίου εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν, συμπεραίνει ὅτι ἡ Ἡράκλεια κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς Ῥωμαίους (148 π.Χ.) χρόνους ἦτο εἰς τῶν σημαντικωτέρων σταθμῶν ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας, κατὰ δὲ τοὺς πολέμους τοῦ Καίσαρος καὶ Πομπηίου ἐν Μακεδονίᾳ ἐχρησίμωσεν ὡς στρατηγικὴ βάσις ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας, ὑποθέτει δὲ ὅτι ὁ τύπος: Ἡράκλεια ἢ ἐπὶ τοῦ Λύκου (= Λύγκον), τὸν ὁποῖον μᾶς δίδει ἡ ἐπιγραφὴ, ὡς καὶ ὁ ἔτερος τύπος: Ἡ. ἢ πρὸς Λύγκον (Ἡρακλεώτην τῆ(ς) πρὸς Λύγγον), τὸν ὁποῖον συναντῶμεν εἰς λαρισαϊκὴν ἐπιγραφὴν, ἀντικαθιστοῦν ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε τὸ ἐπίσημον ὄνομα τῆς πόλεως καὶ τὸ ὁποῖον θὰ εἶχε σχέσιν μὲ τὸ ὄνομα τῆς χώρας. Ἐν συνεχείᾳ ἐκ μὲν τοῦ Πλινίου (N.h. I, 35), ὅστις ἀντλεῖ ἐξ ἐπισήμου τινὸς πηγῆς, διαπιστώνει ὅτι ἡ Λυγκησις κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀπετέλει ἰδίαν διοικητικὴν ἐνότητα, civitas, τῆς ὁποίας τμῆμα ἦτο καὶ ἡ Ἡράκλεια, ἐκ δὲ τοῦ γεωγράφου Κλαυδίου Πτολεμαίου (III, 12, 30), ὅστις μίαν μόνον λυγκησιτικὴν πόλιν, τὴν Ἡράκλειαν, γνωρίζει, συμπεραίνει ὅτι ἐκτὸς ταύτης οὐδεμία ἄλλη ἀξιόλογος διοικητικὴ ὁμάς ὑπῆρχεν ἐντὸς τῆς Λυγκηστιδος. Ἐπιβεβαίωσιν τῆς πρώτης διαπιστώσεως ἀποτελεῖ ἐπιγραφὴ τιμωμένου ὑπὸ

τῆς πόλεως πολίτου, τοῦ Παύλου Καλιδίου Φρόντωνος, ἔνθα πλὴν τῶν ἀξιωματῶν τῆς πόλεως σημειώνεται καὶ ἀξίωμα τοῦ ἔθνους, δηλ. τοῦ κοινοῦ τῶν Λυγκηστῶν (*γυμνασιάρχης τῆς πόλεως καὶ τοῦ Λυγκηστῶν ἔθνους*). Ἡ πόλις Ἡράκλεια, κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν, πρέπει νὰ ἦτο ταυτοχρόνως τὸ κέντρον τῆς τοπικῆς ἐνώσεως, ἡ ἔδρα τῶν διοικητικῶν ὀργάνων τῆς. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης (τιμητικά, ἐπιτύμβιοι, *milliaria*), αἰτινες εἶναι ἀρκεταὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας πηγὰς, καὶ ἐκ τῶν ὁδοπορικῶν (*itineraria*) ἡ σ. συνάγει ποικίλα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς συνθέσεως τῆς πόλεως, περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς, περὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας (Σεβήρους) καὶ τὴν ἐπαρχιακὴν ὀργάνωσιν τῶν Μακεδόνων, περὶ τῆς ἐκτάσεως τοῦ *territorium* τῆς πόλεως καὶ τῶν χιλιομετρικῶν ἀποστάσεων τῶν περὶ αὐτὴν σταθμῶν ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας, περὶ τῆς ἐν αὐτῇ ὁωμαϊκῆς κοινότητος καὶ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἐπ' αὐτῆς κλπ. Σηριζομένη εἰς τιμητικὴν ἐπιγραφὴν κάποιου Γαῖου Ἀρβεινιανοῦ Σεκούνδου (L. Heuzey, *Miss. archéol. de Macéd.*, Paris 1876, 301, ἀρ. 122. Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία I, ἀρ. 234 κ.ἀ.) τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος (ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου), περιέχουσαν κατάλογον 49 ὀνομάτων, κατὰ τὸ πλεῖστον ὁωμαϊκῶν (*tria nomina*), συμπεραίνει ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγκατεστημένων ἐν Ἡρακλείᾳ Ῥωμαίων πρέπει νὰ ἦτο σημαντικὸς. Εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἄγεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ῥωμαίων βετεράνων καὶ στρατιωτικῶν τοῦ 1ου καὶ 2ου μ.Χ. αἰῶνος, εἰς τὰς ὁποίας σημειώνεται τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος *Heraclaea* καὶ συνηθέστατα τὸ τῆς ὁωμαϊκῆς φυλῆς *Fabia*. Αἱ ἐπιγραφαὶ αὐταὶ παλαιότερον ἀπεδίδοντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν Ἡράκλειαν τὴν Σιντικὴν, ἐπειδὴ μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχον δύο, φέρουσαι τὸ ὄνομα *Heraclaea Sintica* καὶ τὸ τῆς φυλῆς *Fabia*. Ἐν τούτοις ἡ συγγραφεὺς, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βετεράνου C. Vetilius C. f. Fab(ia) Her(ac)lea εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν τῆς λυγκηστικῆς Ἡρακλείας, πιστεύει ὅτι ἡ μνημονευομένη ἐν αὐτῇ *Heraclaea* δὲν εἶναι ἡ Σιντικὴ, ἀλλὰ ἡ Λυγκηστικὴ, καὶ ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι τῆς Ἡρακλείας αὐτῆς ἦσαν ἐγγεγραμμένοι ὁμοίως εἰς τὴν Φαβίαν φυλὴν. Ἐπὶ πλέον, ἐπειδὴ εἰς τὰς δύο ἐπιγραφὰς μὲ τὸν τύπον *Heraclaea Sintica* οἱ μνημονευόμενοι στρατιῶται εἶναι Ῥωμαῖοι πολῖται νέοι, ἐνῶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς μὲ τὸν βραχὴν τύπον *Heraclaea* σημειώνονται μόνον ὁωμαϊκὰ ὀνόματα καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρόκειται περὶ παλαιῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, ἔχει τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν ὅλας τὰς ἐπιγραφὰς, εἰς τὰς ὁποίας σημειώνεται ὡς τόπος καταγωγῆς ἡ *Heraclaea* καὶ ἡ φυλὴ *Fabia*, εἰς τὴν Ἡράκλειαν τὴν Σιντικὴν, μᾶλλον δ' ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Ἡρακλείας. Τὸ ὁωμαϊκὸν τοῦτο στοιχεῖον, καίτοι ἰσχυρόν, ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος καὶ προσηρμώθη εἰς τὰς συνηθείας καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου. Ὅπωςδῆποτε ἡ πόλις οὐδέ-

ποτε ἔχασε τὸν ἑλληνικὸν τῆς χαρακτῆρα. Εἰς ἄλλην ἐπιγραφὴν τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ πρώτην φορὰν ἀπαντᾷ τὸ δυναστικὸν ὄνομα: *Σεπτίμιοι Ἀδρήλιοι Ἡρακλεῶται*, διαπιστώνει ὅπως εἰδικὴν εὐνοίαν τῶν Σεβήρων πρὸς τὴν πόλιν. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, ἡ ὁποία εὐρέθη ἐπὶ τόπου, ἐπιβεβαιοῦται ἀκόμη ὅτι ἡ πόλις ἔφερε τὸ ὄνομα Ἡράκλεια καὶ κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Ἀκολουθῶς ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιγραφικῶν μνημείων, ἰδίως τῶν ἐπιτυμβίων, καταλήγει πράγματι εἰς ὅπως ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα περὶ τῆς συνθέσεως τοῦ πληθυσμοῦ, περὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτοῦ, περὶ τῶν πολιτιστικῶν ἐπιδράσεων ἐπὶ τῶν ἡθῶν καὶ τεχνῶν τῆς χώρας, περὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ ῥωμαϊκοῦ στοιχείου καὶ τῶν ἀπαλιν.

Κατὰ τοὺς ὑστέρους ῥωμαϊκοὺς χρόνους παρὰ τὴν πενιχρότητα τῶν πηγῶν γίνεται μνεῖα τῆς Ἡρακλείας τρις εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμηνικῶν Συνόδων καὶ ἅπαξ εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους (6ος μ.Χ.). Ἡ Ἡράκλεια κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ἔδρα ἐπισκοπῆς, μνημονεύεται δὲ εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Σαρδικῆς (347 μ.Χ.) ὁ ἐπίσκοπος τῆς *Euagrius a Macedonia de Heraclea Lynco* (Heraclealino), εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Ἐφέσου (349 μ.Χ.) ὁ *Quintillus Heracleae* καὶ εἰς τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 553 μ.Χ. ὁ *Benignus Heracleae*. Εἰς τὸν τίτλον τοῦ τελευταίου προστίθεται τὸ ἐπίθετον *Pelagoniensis* (ἢ ἡ γενικὴ *Pelagoniae*), τὸ ὁποῖον καὶ ἔδωσε λαβὴν πρὸς αὐτίσιν τῆς Ἡρακλείας μὲ τὴν Πελαγονίαν. Εἰς τὰς δύο τελευταίας συνόδους ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἡρακλείας ἐμφανίζεται ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης. Ἐκ τούτου δικαίως ἡ σ. ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἦτο μία τῶν λαμπροτέρων ἐπισκοπῶν τῆς Μακεδονίας.

β) Εἰς τὴν δευτέραν ἡ σ. δημοσιεύει τιμητικὴν ἐπιγραφὴν, εὐρεθεῖσαν τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1959 παρὰ τὸ Μοναστήριον. Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς τὰ τιμητικὰ ἐκεῖνα μνημεῖα (βωμοί), τὰ ὁποῖα συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν (Θεσσαλονίκην, Βέροιαν) κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, καὶ δὲν θὰ εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἂν δὲν ἐγένετο εἰς αὐτὴν μνεῖα τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ὑπὸ τὸ ἐθνικόν: *Σεπτίμιοι Ἀδρήλιοι Ἡρακλεῶται*, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν συναντῶμεν. Δικαίως λοιπὸν ἡ σ. συμπεραίνει ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἔκειτο παρὰ τὸ Μοναστήριον καὶ ὄχι παρὰ τὴν Φλώριαν, ὅπως ὑπέθετόν τινες τῶν ἐρευνητῶν, ὅτι τὸ ἐπίσημον ὄνομα αὐτῆς κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐποχὴν ἦτο Ἡράκλεια καὶ ὄχι Πελαγονία καὶ ὅτι ὁ τίτλος *Σεπτίμιοι Ἀδρήλιοι Ἡρακλεῶται* ἀναμφιβόλως εἶχε σχέσιν μὲ τοὺς δύο πρώτους Σεβήρους, τὸν Σεπτίμιον Σεβῆρον καὶ τὸν υἱὸν του Μ. Ἀδρήλιον Ἀντωνίνον Καρακάλλαν, ὀφειλόμενος εἰς εὐνοίαν αὐτῶν πρὸς τὴν πόλιν. Τέλος μετὰ ἐνδελεχῆ καὶ ἐπισταμένην ἐξέτασιν ὅλων τῶν σωζομένων ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιγραφῶν καὶ μνημείων τῶν δύο αὐτοκρατόρων καταλήγει εἰς τὸ

συμπέρασμα, ότι η εκδήλωσις τῆς εὐνοίας αὐτῆς καὶ ἡ ἀπονομή τοῦ τίτλου εἰς τὴν πόλιν θὰ πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὸν χρόνον τῆς συναρχίας αὐτῶν (198-208 μ.Χ.) καὶ δὴ τὸ 202 μ.Χ., δηλ. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου ἐκ τῆς δευτέρας Παρθικῆς ἐκστρατείας, καὶ ὑποθέτει ὅτι ἡ πορεία αὐτοῦ ἔγινε διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡρακλείας καὶ ὄχι διὰ τῆς Θράκης, ὅπως μέχρι τοῦδε γενικῶς ἐπιστεύετο. Εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἄγεται, διότι παρατηρεῖ ὅτι μνημεῖα τῶν αυτοκρατόρων αὐτῶν, σύγχρονα μὲ τὴν πορείαν, εὐρέθησαν κατὰ μῆκος τῆς Ἐγνατίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἡρακλείας πρὸς βορρᾶν, δηλ. ἀνὰ ἓν εἰς τὴν Νεάπολιν (Καβάλα), τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Λυχνιδὸν (Ὁχορίς) καὶ δύο εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἓν εἰς τὸν Περλεπέν, εὐρισκόμενον ὄχι ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ Ἡρακλείας πρὸς τοὺς Στόβους καὶ συνέδεε τὴν *via Egnatia* μὲ τὴν μεγάλην ὁδικὴν ἀσθηρίαν Θεσσαλονίκης—Σιγγιδούνου, ἕτερον εἰς τοὺς ἀρχαίους Σκούπους (Bardouze) καὶ τρία τοῦ ἔτους 202 μ.Χ., τὰ ὁποῖα ἀνηγέρθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Καρακάλλα καὶ τῆς συζύγου Ἰουλίας Δόμνας ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μοισίας Κ. Ἀνικίου Φαύστου εἰς τὴν Remesiana (Bela Palanka), ἣ ὁποία ἦτο ἴσως τότε διοικητικὸν κέντρον τῆς ἐπαρχίας. Δηλαδὴ κατὰ τὴν σ. ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος ἐπιστρέφων εἰς τὴν Ῥώμην ἐκ τῆς ἐκστρατείας του ἠκολούθησε τὴν Ἐγνατίαν ὁδὸν μέχρι τῆς Ἡρακλείας, ἐκεῖ ἤλλαξε κατεύθυνσιν καὶ ἐπορεύθη πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ἡ Ἡράκλεια, κατ' αὐτὴν, ἀπετέλεσε σημαντικὸν σταθμὸν τοῦ ταξειδίου του καὶ τότε, πιθανῶς ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ αυτοκράτορος, ἔλαβε τὸν ἀνωτέρω τίτλον.

γ) Εἰς τὴν τρίτην πραγματείαν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐπίμαχον ζήτημα περὶ τοῦ ταυτισμοῦ τῆς Ἡρακλείας μὲ τὴν Πελαγονίαν καὶ τῆς θέσεως αὐτῆς. Ἡ σ. τάσσειται ἐναντίον τῶν ἀπόψεων τῶν Heuzey καὶ Κεραμοπούλλου, οἱ ὁποῖοι ἐταύτιζον τὰς δύο πόλεις, παρατηροῦσα ὅτι αἱ ἀρχαῖαι πηγὰί πάντοτε διακρίνουσι τοὺς Λυγκηστὰς ἀπὸ τοὺς Πελαγόνας, τὴν Λύγκον ἀπὸ τὴν Πελαγονίαν, καὶ οὐδεμίαν βᾶσιν παρέχουσι περὶ ταυτισμοῦ τῶν πρωτευουσῶν τῶν δύο αὐτῶν βορειομακεδονικῶν περιοχῶν. Ἐξ ἄλλου τὰ *itineraria* καὶ δύο ἐπιγραφαὶ τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων, μία τοῦ Παύλου Καλιδίου Φρόντωνος καὶ ἕτερα τοῦ βετεράνου C. Vetilius C. f. Fab(ia) Her(aclea) Sedatus (ἣ ἐπιγραφὴ μὲ τὸν τίτλον Σεπτίμιος Ἀδρῆλιος Ἡρακλεῶται δὲν εἶχεν ἔλθει εἰς φῶς ἀκόμη), αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν ἐπὶ τόπον, καὶ εἰς ἀμφορεύς μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ΛΥΓΚΕC οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἀφήνουν, ὅτι ἡ πόλις ἔκειτο παρὰ τὸ Μοναστήριον καὶ ὄχι παρὰ τὴν Φλώριαν, ὅπως ὑπέθετον οἱ Κεραμόπουλλος, Honigmann κ. ἄ. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Κεραμοπούλλου, τὸ ὁποῖον οὗτος ἐξάγει ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Ἡράκλεια εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Διονυσσπόλεως ὀνομάζεται ἢ ἐπὶ τοῦ *Λύγκου* (*Λύγκου*), ἐνῶ, ἐὰν ἔκειτο εἰς τὸ Μοναστήριον θὰ ἐκαλεῖτο «ἢ ἐπὶ τοῦ Ἐριγῶνος», ὁρθῶς

παρατηρεί, ἀναιρεῖται ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Κεραμοπούλλου, ὅτι τὸ ὄνομα τῆς Ἡρακλείας μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἑγγὺς Πελαγονίαν (παρὰ τὸ Μοναστήριον κατ' αὐτὸν), ὅταν τὸ 48 π.Χ. κατεστράφη ἡ παλαιομακεδονικὴ πόλις παρὰ τὴν Φλώριαν. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ὑπόθεσις τῆς σ., ὅτι ἡ γραφὴ «*ἡ ἐπὶ τοῦ Λύκου*» εἶναι σφάλμα τοῦ μακρονοῦ λιθοξόου, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἀπλῶς «*ἡ Λύκου*», δηλ. τῆς Λυγκησίδος, δὲν εἶναι ὀρθή. Ἐπιβεβαίωσιν τῆς γραφῆς «*ἡ ἐπὶ τοῦ Λύκου*» ἀποτελεῖ ὁ παρεμφερὴς τύπος «*Ἡ. ἡ πρὸς Λύγκον*», τὸν ὁποῖον συναντῶμεν εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Λαρίσης καὶ τὸν ὁποῖον βέβαια ἡ σ. δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχῃ τότε ὑπ' ὄψει. Δι' ἀμφοτέρων ὁμως τῶν τύπων αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δηλώνεται ἡ περιοχὴ, ἡ Λύγκος, ἀλλὰ ποταμός, καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἄρθρον «*τὸν*» τοῦ πρώτου τύπου (βλ. καὶ Κεραμόπουλλον), ἐνῶ ἡ περιοχὴ Λύγκος, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸν Θουκυδίδην IV, 83, 2, ἦτο γένους θηλυκοῦ. Ἄλλ' ἂν ὑπὸ τὸν ποταμὸν Λύγκον δὲν κρύπτεται ὁ ἀνώνυμος τῆς Φλωρίνης, ὅπως ἰσχυρίζετο ὁ Κεραμόπουλλος, τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἐνοήσωμεν τὸν παραρρέοντα σήμερον τὸ Μοναστήριον Dragoj, παρὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Ἡρακλεία; Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἱεροκλῆς εἰς τὸν Συνέκδημόν του (639) διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ *Λαούκου* (=Λύγκου), τὸν ὁποῖον προσθέτει εἰς τὸ ὄνομα τῆς πόλεως (*Ἡράκλεια Λαούκου*), ἔχει ὑπ' ὄψει τὸν ποταμὸν καὶ ὄχι τὴν περιοχὴν, καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ τὴν ἐτέραν μακεδονικὴν Ἡράκλειαν, τὴν Σιντικὴν, διαστέλλει (639,9) διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ὀνόματος ποταμοῦ «*Ἡράκλεια Στρούμου*» (=Στυμόνος) καὶ ὄχι τῆς περιοχῆς. Ὁμώνυμος μὲ τὴν Λύγκον ποταμὸς βεβαίως δὲν μαρτυρεῖται ἄλλοθεν, ἢ ὑπαρξίς ὁμως τοιοῦτου ὀνόματος δὲν φαίνεται ἀπίθανος, ἀφοῦ καὶ εἰς ἄλλην μακεδονικὴν περιοχὴν, εἰς τὸν Ἀνθεμοῦντα, μᾶς παραδίδεται ὄχι μόνον ποταμὸς ὁμώνυμος, ἀλλὰ καὶ πόλις (Ἡσύχ. 169, στ. 16/7 ἐν λ. Ἀνθεμοῦς: Ἀνθεμοῦς, πόλις, χώρα, ποταμός). Ἰσως μάλιστα καὶ οἰκισμὸς μὲ τὸ ὄνομα Λύγκος νὰ ὑπῆρχε προηγούμενος εἰς τὸν χώρον, ὅπου ἴδρυσεν ὁ Φίλιππος τὴν Ἡράκλειαν.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς πραγματείας ἡ σ. ἀσχολεῖται εἰδικῶς μὲ τὴν Πελαγονίαν, χώραν καὶ πόλιν. Πιστεύει ὅτι οἱ Πελαγόνες, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Λύγκος ἦτο βασιλείον, εἶχον καὶ αὐτοὶ ἰδίαν πολιτικὴν κοινότητα, ἂν καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἐρευνηταί, παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν ἐσφαλμένην παράδοσιν, ὅτι ἡ Ἡράκλεια ἐκαλεῖτο Πελαγονία, ἐταύτιζον τοὺς Πελαγόνες μὲ τοὺς Λυγκηστάς. Τοῦτο συνάγει ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων πηγῶν. Κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Πολυβίου καὶ τοῦ Τίτου Λιβίου ἡ Πελαγονία ἐξετείνετο βορείως τῆς Λυγκησίδος καὶ δὲν περιελάμβανε τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ Μοναστηρίου, εἰς δὲ τὸν Στράβωνα (VII, 326.327 καὶ ἀπόσπ. 20) ὄχι μόνον ἡ χώρα σαφῶς διαστέλλεται τῆς Λυγκησίδος, ἀλλὰ καὶ ὁμώνυμος πόλις, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἐριγῶνος κειμένη, μαρτυρεῖται. Ἐπιβεβαίωσιν τῆς τελευταίας μαρτυρίας ἀποτελεῖ ἐπιγραφὴ τοῦ βετεράνου C.

Julius Bassus, ἡ ὁποία εὐρέθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μοριχόβου, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἐριγῶνος, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Pelagonia σημειώνεται ὡς πατρίς αὐτοῦ. Πόλις Πελαγονία, διάφορος τῆς Ἡρακλείας, μᾶς παραδίδεται καὶ κατὰ τοὺς ὑστέρους ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅταν δηλ. οἱ Γότθοι τὸ 268 μ. Χ. κατὰ τὸν βυζαντινὸν ἱστορικὸν Ζώσιμον 1,43 ἐληλάτησαν «τὰ περὶ Δόβηρον καὶ Πελαγονίαν». Ἡ Πελαγονία αὐτή, ὅπως καὶ ἡ Δόβηρος, πρέπει κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην νὰ εὐρίσκετο ὄχι μακρὰν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, εἰς θέσιν δηλ. διάφορον τῆς Ἡρακλείας. Ἐπίσης εἰς τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους (641) ἡ Πελαγονία ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν πόλεων τῆς Macedonia Secunda μετὰ τοὺς Στόβους (*Στόλοι*), τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ἀστράιον (*Ἐδστράτιον*), πράγμα ποὺ ἐπιβεβαίωσι τὴν ἀνατέρω τοποθέτησιν αὐτῆς. Ἡ Πελαγονία τὸν 5ον αἰῶνα πιθανῶς ἐξηφανίσθη.

Ἡ σ. κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν πραγματικῶν περισυνέλεξεν ἐπιμελῶς ὄλον τὸ ὑπάρχον φιλολογικὸν καὶ ἐπιγραφικὸν ὕλικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε σχέσιν μὲ τὴν λυγκησιτικὴν Ἡράκλειαν, καὶ ἐχρησιμοποίησε τοῦτο καταλλήλως πρὸς ἐξαγωγὴν ὀρθῶν συμπερασμάτων. Ἡ ὅλη ἐργασία διακρίνεται διὰ τὴν μεθοδικότητα, τὴν ἐπιστημονικὴν ἐμβριθεῖαν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν. Προβλήματα, πολὺ ἀμφισβητηθέντα κατὰ τὸ παρελθόν, δι' αὐτῆς εὗρον τὴν τελικὴν λύσιν. Οὕτως οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει πλέον ὅτι

α) ἡ Ἡράκλεια ἔκειτο παρὰ τὸ Μοναστήριον καὶ ὄχι παρὰ τὴν Φλώριναν,

β) οἱ Λυγκησταὶ καὶ οἱ Πελαγόνες, ἡ Λύγκος καὶ ἡ Πελαγονία, ἡ Ἡράκλεια καὶ ἡ πόλις Πελαγονία διεστέλλοντο πάντοτε μεταξύ των,

γ) ἡ Ἡράκλεια διετηρήθη μέχρι τοῦ 6ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ ἦτο ἔδρα ἐπισκοπῆς, ἡ Πελαγονία μέχρι τοῦ 5ου αἰῶνος,

δ) ἡ προσθήκη τοῦ ἐπιθέτου Pelagoniensis (Pelagoniae) εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν τίτλον τῆς Ἡρακλείας δὲν σημαίνει ταύτισιν τῶν δύο πόλεων, ἀλλ' ἐπέκτασιν τῆς ἐπαρχίας Πελαγονίας καὶ εἰς τὸ μῆμα ἐκεῖνο τῆς Λυγκηστίδος, ὅπου εὐρίσκετο ἡ Ἡράκλεια καὶ

ε) ἡ Ἡράκλεια κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους ἦτο ἔδρα τοῦ ἔθνους τῶν Λυγκηστῶν, εἶχεν ὅμως αὐτόνομον κοινοτικὴν ὀργάνωσιν.

Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

B. Ferjancic', Despoti u Vizantiji i juznoslovenskim zemljama. Posebna izdanja Srpske akademije nauka i umetnosti, knj. CCCXXVVI, Vizantoloski institut, knj. 8. Beograd 1960, str. XV+226.

(Οἱ δεσπότες στὸ Βυζάντιο καὶ στὶς Νοτιοσλαβικὲς χῶρες. Εἰδικὲς ἐκδόσεις τῆς Σερβικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, βιβλ. 336, Βυζαντινολογικὸ Ἰνστιτούτο, βιβλ. 8. Βελιγράδι 1960, σελ. XV καὶ 226).

Πολλοὶ ἱστορικοὶ τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἰδιαίτερα ὁ διάσημος Γάλλος